

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Кафедра конституційного і муніципального права

“ЗАТВЕРДЖУЮ”
Декан юридичного факультету
Віталій СЕРЬОГІН
31 02 2023 08 2023 р.

Робоча програма навчальної дисципліни

МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

рівень вищої освіти перший (бакалаврський)
галузь знань 08 Право
спеціальність 081 Право
освітня програма 081 Право
вид дисципліни обов'язкова
факультет юридичний

2023 / 2024 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою юридичного факультету протокол № 1 від 31 серпня 2023 року.

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: Воронов Марк Миколайович, завідувач кафедри конституційного і муніципального права, к.ю.н., доцент

Програму схвалено на засіданні кафедри конституційного і муніципального права протокол № 11 від 31 серпня 2023 року

Завідувач кафедри конституційного і муніципального права Марк ВОРОНОВ

Програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми перший (бакалаврський) рівень вищої освіти за спеціальністю 081 Право

Гарант освітньо-професійної програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 Право доктор юридичних наук, професор

Дмитро ЛУК'ЯНЕЦЬ

Програму погоджено науково-методичною комісією юридичного факультету

Протокол № 1 від 31 серпня 2023 року

Голова науково-методичної комісії

Ганна ЗУБЕНКО

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни “Муніципальне право” складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081 Право

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни є підготовка фахівців, які мають високу правосвідомість та правову культуру, володіють необхідними в їхній професійній діяльності знаннями про місцеве самоврядування як форму публічної влади, грамотно орієнтуватись у сучасних правовідносинах в сфері реалізації муніципальних прав людини, повноважень органів і посадових осіб місцевого самоврядування, приймати виважені та обґрунтовані рішення в рамках своєї професійної компетенції.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни

Основними завданнями вивчення дисципліни є формування таких загальних і спеціальних компетенцій:

ЗК 1 – здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;

ЗК 2 – здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях;

ЗК 3 – знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності;

ЗК 7 – здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями;

ЗК 11 - здатність реалізувати свої права і обов’язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні;

ЗК 12 - здатність усвідомлювати рівні можливості та гендерні проблеми.

ЗК13 - здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку права, його місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій.

СК 3 - повага до честі і гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння їх правової природи. **СК 4** - Знання і розуміння міжнародних стандартів прав людини, положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також практики Європейського суду з прав людини;

СК 7 - здатність застосовувати знання завдань, принципів і доктрин національного права, а також змісту правових інститутів, щонайменше з таких галузей права, як: конституційне право, адміністративне право і адміністративне процесуальне право, цивільне і цивільне процесуальне право, кримінальне і кримінальне процесуальне право;

СК 11 - здатність визначати належні та прийнятні для юридичного аналізу факти;

СК 12 - здатність аналізувати правові проблеми, формувати та обґрунтовувати правові позиції;

СК 13 - здатність до критичного та системного аналізу правових явищ і застосування набутих знань у професійній діяльності;

СК 14 - здатність до консультивання з правових питань, зокрема, можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів, відповідно до вимог професійної етики, належного дотримання норм щодо нерозголошення персональних даних та конфіденційної інформації;

1.3. Кількість кредитів – 3.

1.4. Загальна кількість годин – 90 (використовується дистанційна форма навчання).

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
обов'язкова	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
4-й	4-й
Семестр	
7-й	7-й
Лекції (проводяться у дистанційному режимі на платформі Google Meet)	
32 год.	6 год.
Практичні, семінарські заняття	
16 год.	4 год.
Лабораторні заняття	
год.	год.
Самостійна робота	
42 год.	80 год.
Індивідуальні завдання	

1.6. Заплановані результати навчання

Згідно з вимогами освітньо-наукової програми, в результаті вивчення дисципліни «Муніципальне право» студенти мають досягти таких програмних результатів:

ПРН 2. здійснювати аналіз суспільних процесів у контексті аналізованої проблеми і демонструвати власне бачення шляхів її розв'язання.

ПРН 4. формулювати власні обґрунтовані судження на основі аналізу відомої проблеми.

ПРН 18. виявляти знання і розуміння основних сучасних правових доктрин, цінностей та принципів функціонування національної правової системи.

ПРН 19. демонструвати необхідні знання та розуміння сутності та змісту основних правових інститутів і норм фундаментальних галузей права.

ПРН 20. пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів.

ПРН 21. застосовувати набуті знання у різних правових ситуаціях, виокремлювати юридично значущі факти і формувати обґрунтовані правові висновки.

ПРН 22. готувати проекти необхідних актів застосування права відповідно до правового висновку зробленого у різних правових ситуаціях.

ПРН 23. надавати консультації щодо можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів у різних правових ситуаціях.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Тема № 1.

МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО ЯК ГАЛУЗЬ ПРАВА УКРАЇНИ, НАУКА ТА НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Поняття муніципального права України як галузі права. Історія становлення муніципального права. Місце і роль муніципального права в системі галузей національного права України. Предмет муніципального права. Методи правового регулювання муніципального права, їх особливості.

Муніципально-правові інститути. Муніципально-правові норми, їх особливості та класифікація. Характеристика і структура муніципально-правових відносин, їх види. Суб'єкти, об'єкти і зміст відносин. Джерела муніципального права України, їх взаємозв'язок, ієрархічність та юридичні властивості.

Система муніципального права України. Проблеми та перспективи розвитку галузі муніципального права України.

Поняття муніципального права України як науки про місцеве самоврядування. Система науки. Методологія науки муніципального права України. Джерела науки муніципального права України.

Становлення і розвиток науки муніципального права на відповідних історичних етапах формування української державності. Цілі і завдання сучасної науки муніципального права України. Муніципальна реформа на сучасному етапі.

Муніципальне право як навчальна дисципліна. Система навчальної дисципліни. Джерела навчальної дисципліни муніципального права. Місце муніципального права серед дисциплін юридичного профілю. Проблеми підготовки спеціалістів з питань муніципального права і муніципального менеджменту.

Тема № 2.

ОСНОВНІ ТЕОРІЇ ПОХОДЖЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ. СИСТЕМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Магдебурзьке право. Особливості застосування магдебурзького права на теренах України. Зародження наукових знань про місцеве самоврядування. Теорія вільної громади. Громадська-господарська теорія. Громадівська теорія місцевого самоврядування. Державницький підхід до місцевого самоврядування. Теорія муніципального дуалізму. Комбінована теорія місцевого самоврядування. Анархо-синдикалістський підхід до місцевого самоврядування. Радянська концепція побудови місцевої влади. Основні концепції походження місцевого самоврядування у XX столітті.

Системи місцевого самоврядування у сучасному світі. Англосаксонська система місцевого самоврядування. Континентальна модель місцевого самоврядування. Французька модель місцевого самоврядування. Німецька модель місцевого самоврядування. Іберійська модель. Особливості місцевого самоврядування в США.

Тема № 3.

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Поняття і правова природа міжнародних стандартів місцевого самоврядування. Роль Ради Європи в створенні міжнародних стандартів місцевого самоврядування. Європейська хартія місцевого самоврядування. Всесвітня Декларація місцевого самоврядування. Стандарти місцевого самоврядування ЄС. Інші європейські стандарти місцевого самоврядування.

Тема № 4.

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Поняття місцевого самоврядування. Основні принципи місцевого самоврядування. Система місцевого самоврядування. Елементи системи місцевого

самоврядування. Місцеве самоврядування і вертикаль виконавчої влади. Взаємодія місцевого самоврядування з правоохоронними органами. Взаємодія місцевого самоврядування з об'єднаннями громадян.

Місцеве самоврядування і територіальна автономія. Особливості здійснення місцевого самоврядування в Автономній Республіці Крим. Взаємодія органів місцевого самоврядування в Автономній Республіці Крим з Верховною Радою Автономної Республіки Крим, з Радою Міністрів Автономної Республіки Крим та іншими органами виконавчої влади Автономної Республіки Крим.

Тема № 5.

ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА ЯК ОСНОВА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Поняття та сутність територіальної громади. Види територіальних громад. Суб'єкти територіальної громади. Функції територіальних громад, їх класифікація. Повноваження територіальних громад. Статут територіальної громади. Символіка територіальних громад. Форми діяльності територіальної громади, їх особливості і види. Територіальна основа місцевого самоврядування.

Тема № 6.

ПОРЯДОК РЕАЛІЗАЦІЇ ФОРМ НАРОДОВЛАДДЯ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Форми народовладдя на місцевому рівні. Місцевий референдум. Законодавство про місцевий референдум. Види місцевого референдуму. Організація і порядок проведення місцевих референдумів. Юридичні наслідки результатів місцевого референдуму.

Місцеві вибори. Види місцевих виборів. Організація і порядок проведення місцевих виборів.

Загальні збори громадян за місцем проживання. Місцеві ініціативи. Громадські слухання. Громадське обговорення проектів актів органів місцевого самоврядування. Електронні петиції.

Тема № 7.

МАТЕРІАЛЬНА І ФІНАНСОВА ОСНОВА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Поняття матеріальної основи місцевого самоврядування. Поняття фінансової основи місцевого самоврядування. Правовий режим комунальної власності. Об'єкти права комунальної власності. Місцеві бюджети, їх види. Порядок формування і затвердження місцевих бюджетів. Особливості затвердження районних та обласних бюджетів. Доходи місцевих бюджетів. Класифікація доходів місцевих бюджетів. Участь держави у формуванні доходів місцевих бюджетів.

Видатки місцевих бюджетів, їх види. Використання вільних бюджетних коштів. Фінансування витрат, пов'язаних із здійсненням органами місцевого самоврядування повноважень органів виконавчої влади та виконанням рішень органів державної влади.

Утворення цільових фондів. Місцеві податки і збори. Участь органів місцевого самоврядування у фінансово-кредитних відносинах.

Розділ II.

Тема № 8.

ПРАВОВИЙ СТАТУС МІСЦЕВИХ РАД

Поняття представницьких органів місцевого самоврядування. Місцеві ради як представницькі органи місцевого самоврядування. Сільські, селищні і міські ради як

базовий рівень місцевого самоврядування. Районні та обласні ради. Президія районної та обласної ради Особливості діяльності районних у місті рад.

Порядок формування представницьких органів місцевого самоврядування. Особливості формування сільських і селищних рад.

Предмет відання місцевих рад. Функції місцевих рад. Повноваження місцевих рад. Делеговані повноваження місцевих рад. Власні (самоврядні) повноваження місцевих рад. Виключні повноваження сесії місцевої ради.

Тема № 9.

ПОРЯДОК ДІЯЛЬНОСТІ МІСЦЕВИХ РАД

Порядок діяльності місцевих рад. Сесія як основна форма роботи місцевих рад. Особливості підготовки і проведення першої сесії місцевої ради. Регламент ради.

Порядок діяльності постійних комісій місцевих рад. Положення про постійні комісії. Голова постійної комісії, його заступники та секретар, їх повноваження. Висновки і рекомендації постійної комісії, їх юридична природа. Тимчасова контрольна комісія місцевої ради.

Депутатські фракції. Депутатські групи. Організація роботи депутатських фракцій і депутатських груп. Секретар ради.

Правові акти місцевих рад. Порядок підготовки, ухвалення. Організація контролю за виконанням правових актів місцевих рад. Порядок внесення змін до правових актів місцевих рад.

Тема № 10.

ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕПУТАТА МІСЦЕВОЇ РАДИ

Правовий статус депутатів місцевих рад. Організація роботи депутатів місцевих рад. Повноваження депутата. Обов'язки депутата.

Депутатський запит. Депутатське звернення і запитання. Відповідальність депутата місцевої ради. Підстави дострокового припинення повноважень депутата місцевої ради. Відкликання депутата. Гарантії діяльності депутата.

Тема № 11.

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС СІЛЬСЬКИХ, СЕЛИЩНИХ, МІСЬКИХ ГОЛІВ, ГОЛІВ РАЙОННОЇ, ОБЛАСНОЇ, РАЙОННОЇ В МІСТІ РАДИ

Статус сільських, селищних і міських голів. Організація роботи сільських, селищних і міських голів. Повноваження сільських, селищних і міських голів. Акти сільських, селищних і міських голів.

Статус голів районної, обласної, районної в місті ради. Організація роботи голів районної, обласної, районної в місті ради. Повноваження голів районної, обласної, районної в місті ради. Акти голів районної, обласної, районної в місті ради.

Правовий статус Київського міського голови. Організація роботи Київського міського голови. Повноваження Київського міського голови, його акти.

Відповідальність посадових осіб місцевого самоврядування. Контроль за діяльністю посадових осіб місцевого самоврядування. Дострокове припинення повноважень сільського, селищного, міського голови, голови районної у місті, районної, обласної ради.

Тема № 12.

ВИКОНАВЧІ ОРГАНИ СІЛЬСЬКОЇ, СЕЛИЩНОЇ І МІСЬКОЇ РАДИ

Поняття і система виконавчих органів місцевих рад. Статус виконавчих комітетів місцевих рад. Функції та повноваження виконавчих комітетів місцевих рад, їх класифікація. Організація роботи виконавчих комітетів місцевих рад. Акти виконавчих комітетів місцевих рад.

Відділи, управління та департаменти місцевих рад, їх структура та повноваження. Виконавчий апарат районної і обласної ради.

Служба в органах місцевого самоврядування. Статус службовців органів місцевого самоврядування.

Тема № 13.

ОРГАНИ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ

Поняття і види органів самоорганізації населення. Принципи організації та діяльності органу самоорганізації населення. Порядок створення органу самоорганізації населення. Положення про орган самоорганізації населення. Повноваження органів самоорганізації населення. Фінансова-економічна основа органів самоорганізації населення. Організація діяльності органів самоорганізації населення. Рішення органу самоорганізації населення. Правовий статус членів органу самоорганізації населення.

Забезпечення реалізації повноважень органів самоорганізації населення. Гарантії діяльності органів самоорганізації населення. Відповідальність органу самоорганізації населення та його посадових осіб за порушення законодавства. Порядок припинення діяльності органу самоорганізації населення

Тема № 14.

ГАРАНТІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ. МУНІЦИПАЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Поняття гарантій місцевого самоврядування. Види гарантій. Класифікація гарантій місцевого самоврядування. Поняття відповідальності в муніципальному праві. Відповідальність органів місцевого самоврядування. Контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування. посадових осіб. Дострокове припинення повноважень ради.

Тема № 15.

МУНІЦИПАЛЬНІ АСОЦІАЦІЇ І МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Поняття муніципальних асоціацій в Україні. Види муніципальних асоціацій в Україні. Повноваження муніципальних асоціацій. Акти муніципальних асоціацій в Україні

Міжнародні зв'язки органів місцевого самоврядування. Засади міжнародного співробітництва. Роль міжнародних неурядових організацій у становленні та розвитку міжнародного співробітництва органів місцевого самоврядування. Організаційно-правові форми міжнародного співробітництва органів місцевого самоврядування.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
		л	п	л	ін	ср		л	п	л	ін	ср
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1												

ТЕМА 1. МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО ЯК ГАЛУЗЬ ПРАВА УКРАЇНИ, НАУКА ТА НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА	8	2	2			4	10	2	2			6
ТЕМА 2. ОСНОВНІ ТЕОРІЇ ПОХОДЖЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАН НЯ	8	4	2			2	6					6
ТЕМА 3. МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАН НЯ	6	2				4	7					7
ТЕМА 4. КОНСТИТУЦІЙНО -ПРАВОВІ ОСНОВИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАН НЯ В УКРАЇНІ	6	2	2			2	8	2				6
ТЕМА 5. ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА ЯК ОСНОВА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАН НЯ В УКРАЇНІ	8	2	2			2	5					5
ТЕМА 6. ПОРЯДОК РЕАЛІЗАЦІЇ ФОРМ НАРОДОВЛАДДЯ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ	7	2	2			3	5					5
ТЕМА 7. МАТЕРІАЛЬНА І ФІНАНСОВА ОСНОВА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАН НЯ. ГАРАНТІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАН НЯ	6	2				4	5					5

Разом за розділом 1	47	16	10			21	52	4	2			40
Розділ 2.												
ТЕМА 8. ПРАВОВИЙ СТАТУС МІСЦЕВИХ РАД	7	2	2			3	8	2	2			4
ТЕМА 9. ПОРЯДОК ДІЯЛЬНОСТІ МІСЦЕВИХ РАД	6	2	2			2	4					4
ТЕМА 10. ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕПУТАТА МІСЦЕВОЇ РАДИ	5	2				3	4					4
ТЕМА 11. КОНСТИТУЦІЙНО -ПРАВОВИЙ СТАТУС СІЛЬСКИХ, СЕЛИЩНИХ, МІСЬКИХ ГОЛІВ, ГОЛІВ РАЙОННОЇ, ОБЛАСНОЇ, РАЙОННОЇ В МІСТІ РАДИ	7	2	2			3	4					4
ТЕМА 12. ВИКОНАВЧІ ОРГАНИ МІСЦЕВИХ РАД	5	2				3	6					6
ТЕМА 13. ОРГАНИ САМООРГАНІЗАЦІ Ї НАСЕЛЕННЯ	4	2				2	6					6
ТЕМА 14. ГАРАНТІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАН НЯ. МУНІЦИПАЛЬНО- ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІС ТЬ	5	2				3	6					6
ТЕМА 15. МУНІЦИПАЛЬНІ АСОЦІАЦІЇ І МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ОРГАНІВ	4	2				2	6					6

МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАН НЯ											
Разом за розділом 2	43	16	6			21	42	2	2		40
Усього годин	90	32	16			42	90	6	4		80

4. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин Денна/заочна
	Розділ 1.	
1	Заняття 1. МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО ЯК ГАЛУЗЬ ПРАВА УКРАЇНИ, НАУКА ТА НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА	2/2
2	Заняття 2 ОСНОВНІ ТЕОРІЇ ПОХОДЖЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	2
3	Заняття 3 КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ	2
4	Заняття 4 ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА ЯК ОСНОВА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ	2
5	Заняття 5 ПОРЯДОК РЕАЛІЗАЦІЇ ФОРМ НАРОДОВЛАДДЯ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ	2
	Разом за розділом 1	10/2
	Розділ 2.	
6	Заняття 6 ПРАВОВИЙ СТАТУС МІСЦЕВИХ РАД	2/2
7	Заняття 7 ПОРЯДОК ДІЯЛЬНОСТІ МІСЦЕВИХ РАД	2
8	Заняття 8 КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС СІЛЬСКИХ, СЕЛИЩНИХ, МІСЬКИХ ГОЛІВ, ГОЛІВ РАЙОННОЇ, ОБЛАСНОЇ, РАЙОННОЇ В МІСТІ РАДИ. ВИКОНАВЧІ ОРГАНИ МІСЦЕВИХ РАД	2

	Разом за розділом 2	8/2
	Разом	16/4

5. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин денна/заочна
	Розділ 1.	Форма контролю
1.	ТЕМА 1. МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО ЯК ГАЛУЗЬ ПРАВА УКРАЇНИ, НАУКА ТА НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА	4/6 усне опитування, тест
2.	ТЕМА 2. ОСНОВНІ ТЕОРІЇ ПОХОДЖЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	2/6 усне опитування, тест
3.	ТЕМА 3. МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	2/7 усне опитування, тест
4.	ТЕМА 4. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ	2/6 усне опитування, тест
5.	ТЕМА 5. ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА ЯК ОСНОВА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ	2/5 усне опитування, тест
6.	ТЕМА 6. ПОРЯДОК РЕАЛІЗАЦІЇ ФОРМ НАРОДОВЛАДДЯ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ	3/5 усне опитування, тест

7.	ТЕМА 7. МАТЕРІАЛЬНА І ФІНАНСОВА ОСНОВА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ. ГАРАНТІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	4/5 усне опитування, тест
	Разом за розділом 1	21/40
	Розділ 2.	
8.	ТЕМА 8. ПРАВОВИЙ СТАТУС МІСЦЕВИХ РАД	3/6 усне опитування, тест
9.	ТЕМА 9. ПОРЯДОК ДІЯЛЬНОСТІ МІСЦЕВИХ РАД	2/6 усне опитування, тест
10.	ТЕМА 10. ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕПУТАТА МІСЦЕВОЇ РАДИ	3/4 усне опитування, тест
11.	ТЕМА 11. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС СІЛЬСЬКИХ, СЕЛИЩНИХ, МІСЬКИХ ГОЛІВ, ГОЛІВ РАЙОННОЇ, ОБЛАСНОЇ, РАЙОННОЇ В МІСТІ РАДИ	4/4 усне опитування, тест
12.	ТЕМА 12. ВИКОНАВЧІ ОРГАНИ СІЛЬСЬКОЇ, СЕЛИЩНОЇ, МІСЬКОЇ РАДИ	3/6 усне опитування, тест
13.	ТЕМА 13. ОРГАНИ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ	2/8 усне опитування, тест
14.	ТЕМА 14.	3/4

	ГАРАНТІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ. МУНІЦИПАЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ	усне опитування, тест
15.	ТЕМА 15. МУНІЦИПАЛЬНІ АСОЦІАЦІЇ І МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	2/6 усне опитування, тест
	Разом за розділом 2	21/40
	Разом	42/80

6. Індивідуальні завдання

Індивідуальні завдання розвивають можливості самостійної роботи і сприяють більш поглибленому вивченню теоретичного матеріалу, формуванню вмінь використання знань для вирішення відповідних практичних завдань.

Види індивідуальних завдань з навчальної дисципліни (презентації, контрольні роботи, що виконуються під час аудиторних занять та самостійної роботи, курсові, дипломні роботи тощо) визначаються навчальним планом. Індивідуальні завдання полягають у підготовці презентації за визначеною, або обраною студентом за допомогою викладача, темою та інших видів робіт, які затверджуються кафедрою. Терміни видачі, виконання і захисту індивідуальних завдань визначаються програмою навчальної дисципліни.

Індивідуальні завдання виконуються особою, яка навчається, самостійно із одержанням необхідних консультацій з боку науково-педагогічного працівника. Допускаються випадки виконання робіт комплексної тематики кількома особами.

Індивідуальні завдання розвивають можливості самостійної роботи і сприяють більш поглибленому вивченню теоретичного матеріалу, формуванню вмінь використання знань для вирішення відповідних практичних завдань.

Види індивідуальних завдань з навчальної дисципліни (реферати, презентації навчальних тем, контрольні роботи, що виконуються під час аудиторних занять та самостійної роботи, курсові, дипломні роботи тощо) визначаються навчальним планом. Індивідуальні завдання полягають у створенні презентації за визначеною, або обраною студентом за допомогою викладача, темою та інших видів робіт, які затверджуються кафедрою. Терміни видачі, виконання і захисту індивідуальних завдань визначаються програмою навчальної дисципліни.

Індивідуальні завдання виконуються особою, яка навчається, самостійно із одержанням необхідних консультацій з боку науково-педагогічного працівника. Допускаються випадки виконання робіт комплексної тематики кількома особами.

Індивідуальні завдання виконуються в формі наукових статей, виступів (доповідей) на наукових конференціях, презентацій тощо.

За надруковану наукову статтю студент може отримати 10 балів, виступ (доповідь) на науковій конференції – 7 балів, презентація – 5.

Правила виконання презентацій

Створення презентацій є однією з форм науково-дослідницької роботи.

Презентація виконується за допомогою програми Microsoft Office PowerPoint и повинна складатися не менше, ніж з 15 слайдів.

Матеріал на слайді можна розділити на головний і додатковий. *Головний* необхідно виділити, щоб при демонстрації слайда він ніс основне смислове навантаження: розміром тексту або об'єкта, кольором, спецефектами, порядком появи на екрані. *Додатковий* матеріал призначений для підкреслення основної думки слайда.

Для різних видів об'єктів рекомендуються різні розміри шрифту. Заголовок слайда краще писати розміром шрифту 22-28, підзаголовок і підписи даних в діаграмах – 20-24, текст, підписи і заголовки осей в діаграмах, інформацію в таблицях – 18-22.

Для виділення заголовка, ключових слів використовуйте напівжирний або підкреслений шрифт. Для оформлення другорядної інформації та коментарів – курсив. На всіх слайдах презентації використовуйте шрифт однієї назви.

Для гарного сприйняття презентації з будь-якої відстані в залі, текст краще набирати шрифтом Arial, Bookman Old Style, Calibri, Tahoma, Times New Roman або Verdana.

1. На першому слайді слід вказати назву МОН, назву ВНЗ, кафедру, прізвище, ім'я та по-батькові студента і тему презентації, номер навчальної групи.
2. На другому слайді подається зміст презентації.
3. На інших слайдах – наповнення теми.
4. У тексті на слайдах не допускається скорочення слів, крім загальноживаних (ООН, ЄС, ОБСЄ та ін.).
5. Слайди повинні бути тезисними. Для надання презентації PowerPoint наочності і, якщо це необхідно, барвистості на деяких слайдах можна розмістити різні схеми, графіки, фотографії, малюнки, колажі. Вставлені фотографії або картинки повинні бути високої якості і досить великого розміру, інакше при розтягуванні вони втрачають різкість, чим можуть тільки зіпсувати ефект від презентації. При підготовці презентації може бути використаний звуковий супровід.
6. Презентація повинна бути підготовлена у наданому фоні (шаблон слайда). Не слід робити слайди занадто строкатими і розрізненими за колірним рішенням. Це шкодить формуванню нестійких зорових образів.
7. Слайди повинні або акцентувати увагу на чомусь, або візуалізувати матеріал (ті ж таблиці, схеми, малюнки з позначеннями, якщо є). Не ставте на одному слайді відразу кілька блоків зорової або текстової інформації. Це відволікає, розсіює увагу, погіршує концентрацію.
8. Слайд повинен бути простим для сприйняття – небагато тексту на одному слайді.

Створення презентації включає ряд етапів:

1. Вибір теми.

Студент самостійно вибирає тему з переліку тем індивідуально-дослідних завдань. При цьому слід враховувати, що студент має право в обсязі навчальної програми з громадських об'єднань в Україні самостійно обрати тему презентації, яка повинна бути погоджена з викладачем.

2. Аналіз літератури з даної теми.

Презентація – це супровід доповіді або виступу, тому спочатку необхідно розробити концепцію виступу, а потім вже братися за складання презентації.

В основному презентація повинна базуватися на матеріалах з підручників. Тому створенню презентації повинне передувати ретельне й поглиблене вивчення літератури, що відноситься до даної теми. Насамперед, корисно ознайомитися з науковою працею (або зазначеними главами, параграфами, сторонками) у цілому, щоб одержати про неї початкове загальне уявлення, яке може бути розширене за рахунок перегляду передмови, змісту і

висновку роботи, якщо вони є. Головне на цьому етапі – виявити стрижневі проблеми досліджуваної теми й зробити їх основними пунктами плану презентації.

3. Виклад змісту теми за допомогою слайдів.

У презентації повинні бути послідовно розглянуті всі питання плану. Важливо прагнути до того, щоб теоретичний зміст роботи пов'язувався з аналізом практично-правових явищ. Студент повинен уміти показати, яке практичне значення має знання принципів, закономірностей і категорій.

Під час створення слайдів не варто користуватися застарілими джерелами, у яких можуть міститися помилкові погляди, неточні формулювання і висновки, застарілі цифрові дані. Отже, вміння виділяти головні теоретичні питання і роз'яснювати їх на конкретному матеріалі, використовуючи при цьому сучасну літературу, – такі основні вимоги до підготовки презентації.

Критерії оцінювання презентацій:

1. Ступінь досягнення мети. 2. Зрозумілість і точність викладення авторської позиції. 3. Індивідуальність (авторство, неповторність). 4. Аргументованість (переконливість) позиції. 5. Володіння нормативною, навчальною та науково-монографічною базою.

6.1. Теми презентацій

- ❖ Історія муніципального права України.
- ❖ Муніципальне право як наука про місцеве самоврядування.
- ❖ Муніципальне право як навчальна дисципліна.
- ❖ Становлення місцевого самоврядування на теренах України: історичний аспект.
- ❖ Система місцевого самоврядування в країнах Скандинавії.
- ❖ Система місцевого самоврядування в Швейцарії.
- ❖ Європейська хартія місцевого самоврядування як міжнародний стандарт місцевого самоврядування.
 - ❖ Особливості місцевого самоврядування в місті Києві.
- ❖ Характеристика Статуту територіальної громади (на прикладі мм. Києва, Харкова, Львова, Одеси).
 - ❖ Муніципальна реформа на сучасному етапі державотворення.
- ❖ Порядок проведення громадських слухань відповідно до Статуту територіальної громади міста Харкова.
 - ❖ Порядок здійснення місцевих ініціатив відповідно до Статуту територіальної громади міста Харкова.
 - ❖ Правовий статус і особливості діяльності районних у місті рад.
 - ❖ Акти місцевих рад. Регламент місцевої ради.
- ❖ Правовий статус секретаря сільської, селищної, міської ради.

❖ Правовий статус голови районної в місті ради.

❖ Служба в органах місцевого самоврядування

7. Методи навчання

Методи навчання – це впорядковані способи діяльності педагога і студентів, спрямовані на ефективне розв'язання навчально-виховних завдань. Вони реалізуються через систему прийомів та засобів навчальної діяльності.

При викладанні та опануванні студентами навчальної дисципліни Інститути громадянського суспільства використовуються наступні методи навчання:

- словесні - описове розкриття навчального матеріалу, пояснення сутності відповідного явища, поняття, процесу, перевірка рівня самостійного опрацювання навчального матеріалу тощо (розповідь, пояснення, лекція, бесіда);
- наочні – демонстрація схем, таблиць, малюнків, відео тощо;
- практичні – формування вмінь, навичок оперування правовими категоріями, застосування правових норм та використання набутих знань при проведенні семінарських занять.

Крім того, за рівнем самостійної розумової діяльності застосовуються методи:

- проблемного викладу;
- частково-пошуковий метод;
- дослідницький метод.

8. Методи контролю

Методи контролю – це способи діагностичної діяльності, які дозволяють здійснювати зворотний зв'язок у процесі навчання з метою отримання даних про успішність навчання, ефективність навчального процесу.

Контрольні заходи визначають відповідність рівня набутих студентами знань, умінь та навичок вимогам нормативних документів щодо вищої освіти.

Самоконтроль призначений для самооцінки здобувачами вищої освіти якості засвоєння навчального матеріалу навчальної дисципліни (розділу, теми). З цією метою в навчальних посібниках для кожної теми (розділу), а також у методичних розробках для семінарських занять передбачаються питання для самоконтролю.

Кафедральний контроль проводиться з метою оцінки рівня підготовки студентів з навчальної дисципліни на різних етапах її вивчення і здійснюється у вигляді вхідного, поточного, рубіжного та семестрового контролю.

В освітньому процесі використовуються такі види контролю результатів навчання: вхідний, поточний протягом семестру, контрольні роботи, передбачені навчальним планом, приймання індивідуальних завдань, курсових робіт, підсумковий семестровий, відстрочений контроль.

Вхідний контроль проводиться перед вивченням нового курсу з метою визначення рівня підготовки студентів з дисциплін, які забезпечують цей курс. Вхідний контроль проводиться на першому занятті за завданнями, що відповідають програмам попереднього навчання. Результати контролю аналізуються на кафедральних (міжкафедральних) нарадах та засіданнях методичних комісій спільно з науково-педагогічними працівниками, які проводять заняття із забезпечувальною дисципліни. За результатами вхідного контролю розробляються заходи з надання індивідуальної допомоги студентам, коригування освітнього процесу.

Поточний контроль проводиться на всіх видах аудиторних занять протягом семестру. Поточний контроль може проводитися у формі усного опитування або письмового контролю на практичних, семінарських заняттях, лекціях, у формі колоквиуму,

виступів студентів при обговоренні питань на семінарських заняттях, у формі комп'ютерного тестування тощо. Конкретні форми проведення поточного контролю та критерії оцінки рівня знань визначаються програмою навчальної дисципліни. Результати оцінювання роботи студентів мають бути доведені до відома студентів своєчасно. Формою поточного контролю є ректорські контрольні роботи. Результати оцінювання ректорських контрольних робіт можуть зараховуватися як результати виконання контрольної роботи, передбаченої навчальним планом.

Підсумковий семестровий контроль з навчальної дисципліни є обов'язковою формою оцінювання результатів навчання студента. Він проводиться в терміни, встановлені графіком навчального процесу, та в обсязі навчального матеріалу, визначеного програмою навчальної дисципліни. Семестровий контроль проводиться у формі семестрового екзамену з конкретної навчальної дисципліни. Студента допускають до семестрового контролю за умови виконання ним усіх видів робіт, передбачених навчальним планом на семестр з цієї дисципліни.

Семестровий екзамен - форма підсумкового контролю з окремої навчальної дисципліни за семестр, що спрямована на перевірку засвоєння теоретичного та практичного матеріалу. Екзамен складається за екзаменаційними білетами, затвердженими кафедрою. Викладач в обов'язковому порядку повинен ознайомити студентів зі змістом екзаменаційних питань, зразком екзаменаційного білету на початку вивчення навчальної дисципліни.

Максимальна сума балів, яку може набрати студент при складанні екзамену з навчальної дисципліни, складає 40. Екзаменаційна робота проводиться в тестовому форматі за допомогою google форми. Студентові надсилаються 40 тестових питань. Кожна правильна відповідь оцінюється в один бал.

Оцінка підсумкового контролю виставляється за національною шкалою як сума балів, набраних здобувачем вищої освіти протягом семестру при виконанні контрольних заходів, передбачених програмою навчальної дисципліни та балів, набраних при складанні семестрового екзамену.

Максимальна сума балів, які може набрати студент при вивченні навчальної дисципліни (проходженні практики), складає 100.

8.1. Питання, які виносяться на складання екзамену

1. Поняття муніципального права України як галузі права
2. Історія становлення муніципального права.
3. Предмет муніципального права.
4. Методи правового регулювання муніципального права, їх особливості.
5. Муніципально-правові інститути.
6. Муніципально-правові норми, їх особливості та класифікація.
7. Характеристика і структура муніципально-правових відносин, їх види.
8. Суб'єкти муніципально-правових відносин.
9. Об'єкти муніципально-правових відносин.
10. Джерела муніципального права України, їх взаємозв'язок, ієрархічність та юридичні властивості.
11. Система муніципального права України.
12. Поняття муніципального права України як науки про місцеве самоврядування.
13. Джерела науки муніципального права України.

14. Муніципальна реформа на сучасному етапі.
15. Громадівська теорія місцевого самоврядування.
16. Державницька теорія місцевого самоврядування.
17. Теорія муніципального дуалізму.
18. Радянська концепція побудови місцевої влади. Основні концепції походження місцевого самоврядування у ХХ столітті.
19. Поняття і правова природа міжнародних стандартів місцевого самоврядування.
20. Європейська хартія місцевого самоврядування.
21. Поняття місцевого самоврядування.
22. Основні принципи місцевого самоврядування.
23. Система місцевого самоврядування.
24. Поняття та сутність територіальної громади.
25. Види територіальних громад.
26. Повноваження територіальних громад.
27. Добровільне об'єднання територіальних громад.
28. Співробітництво територіальних громад.
29. Статут територіальної громади.
30. Символіка територіальних громад.
31. Форми діяльності територіальної громади, їх особливості і види. .
32. Форми народовладдя на місцевому рівні.
33. Місцевий референдум. Види місцевого референдуму.
34. Місцеві вибори. Види місцевих виборів
35. Організація і порядок проведення місцевих виборів.
36. Загальні збори громадян за місцем проживання.
37. Місцеві ініціативи.
38. Громадські слухання.
39. Громадське обговорення проектів актів органів місцевого самоврядування.
40. Поняття матеріальної основи місцевого самоврядування.
41. Поняття фінансової основи місцевого самоврядування.
42. Правовий режим комунальної власності. Об'єкти права комунальної власності.
43. Місцеві бюджети, їх види.
44. Місцеві податки і збори.
45. Поняття гарантій місцевого самоврядування. Види гарантій.
46. Поняття представницьких органів місцевого самоврядування.
47. Сільські, селищні і міські ради як базовий рівень місцевого самоврядування.
48. Районні та обласні ради.
49. Особливості діяльності районних у місті рад.
50. Правовий статус депутатів місцевих рад.
51. Депутатський запит. Депутатське звернення і запитання.
52. Відповідальність органів місцевого самоврядування.
53. Поняття відповідальності в муніципальному праві.
54. Контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування. посадових осіб.
55. Дострокове припинення повноважень ради.
56. Повноваження місцевих рад. Делеговані повноваження місцевих рад.
57. Порядок діяльності місцевих рад.
58. Сесія як основна форма роботи місцевих рад.
59. Особливості підготовки і проведення першої сесії місцевої ради.
60. Порядок діяльності постійних комісій місцевих рад. Положення про постійні комісії.
61. Тимчасова контрольна комісія місцевої ради.

62. Депутатські фракції. Депутатські групи. Організація роботи депутатських фракцій і депутатських груп.
63. Правові акти місцевих рад. Порядок підготовки, ухвалення.
64. Статус сільських, селищних і міських голів (порядок обрання, повноваження, акти).
65. Статус голови районної, обласної ради (порядок обрання, повноваження, акти).
66. Голова районної в місті ради (порядок обрання, повноваження, акти).
67. Статус Київського міського голови (порядок обрання, повноваження, акти).
68. Особливості місцевого самоврядування в м. Києві.
69. Відповідальність посадових осіб місцевого самоврядування.
70. Дострокове припинення повноважень сільського, селищного, міського голови, голови районної у місті, районної, обласної ради.
71. Поняття і система виконавчих органів місцевих рад.
72. Статус виконавчих комітетів місцевих рад.
73. Організація роботи виконавчих комітетів місцевих рад.
74. Акти виконавчих комітетів місцевих рад.
75. Відділи, управління та департаменти місцевих рад, їх структура та повноваження.
76. Виконавчий апарат районної і обласної ради.
77. Служба в органах місцевого самоврядування.
78. Статус службовців органів місцевого самоврядування.
79. Поняття і види органів самоорганізації населення.
80. Порядок створення органу самоорганізації населення. Положення про орган самоорганізації населення.
81. Повноваження органів самоорганізації населення.
82. Фінансово-економічна основа органів самоорганізації населення.
83. Організація діяльності органів самоорганізації населення. Рішення органу самоорганізації населення.
84. Правовий статус членів органу самоорганізації населення.
85. Гарантії діяльності органів самоорганізації населення.

9. Розподіл балів, які отримують студенти

Схема нарахування балів

Денна форма навчання. Приклад для екзамену

Загальна кількість балів – 100.

Кількість балів за екзамен – 40.

Кількість балів протягом семестру – 60:

Кількість балів за відповіді на семінарських заняттях, виконання індивідуального завдання – $\Sigma 40$:

Контрольна робота (одна в семестр) – 20 балів.

Контрольна робота проводиться в тестовому форматі за допомогою google форми. Студентові надсилаються 20 тестових питань. Кожна правильна відповідь оцінюється в один бал.

Поточний контроль та самостійна робота											Разом	Екзамен	Сума
Розділ 1					Розділ 2								
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9		КР	60	40	100
$\Sigma 40$										20			

T1, T2 ... T12 – теми.

Заочна форма навчання. Приклад для екзамену

Загальна кількість балів: 100.

Кількість балів за екзамен: 40.

Кількість балів протягом семестру: 60:

Контрольна робота (одна в семестр): 50 балів.

Контрольна робота проводиться в тестовому форматі за допомогою google форми.

Студентові надсилаються 50 тестових питань. Кожна правильна відповідь оцінюється в один бал.

Кількість балів за відповіді на семінарських заняттях – 10 балів;

Індивідуальне завдання (презентація) – 5 балів (бали можуть бути враховані як бали за семінарське заняття).

За результативну наукову роботу (написання наукової роботи, тез доповідей, участь в науково-практичних конференціях, участь у роботі наукового гуртку тощо) за профілем цієї дисципліни, за рішенням кафедри відповідно до критеріїв, встановлених програмою навчальної дисципліни, може отримати до **10** додаткових (заохочувальних) балів.

Поточний контроль та самостійна робота											Разом	Екзамен	Сума
Розділ 1					Розділ 2						60	40	100
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10- T....	KP			
Σ10										50			

T1, T2 ... T12 – теми розділів.

Критерії оцінювання навчальних досягнень

Критерії оцінювання усної відповіді.

Відповідь на семінарському занятті – **1-5 балів**.

Поточний контроль здійснюється, зокрема, у формі опитування та перевірки результатів виступів на семінарських та практичних заняттях в п'ятибальній шкалі оцінок.

5 балів ставиться за наступних умов:

- студент активно працює протягом усього практичного заняття;
- дає повний, правильний, послідовний, зв'язний, обґрунтований виклад питання, що супроводжується правильними прикладами та посиланням на чинне законодавство;
- все, що викладається, повинно свідчити про глибоке розуміння і орієнтацію в явищах і процесах, що вивчаються;
- правильні вичерпні відповіді на додаткові питання викладача.

4 бали ставиться за наступних умов:

- студент активно працює протягом практичного заняття;
- дає правильний, повний виклад змісту підручника і матеріалу, поданого викладачем, але на додаткові контрольні питання, які ставить викладач для з'ясування глибини розуміння і вміння орієнтуватися в явищах і процесах, відповідає лише з деякою допомогою викладача чи колег;
- недостатньо вичерпні відповіді на додаткові запитання викладача.

3 бали ставиться за наступних умов:

- студент на занятті поводить себе пасивно, відповідає лише за викликом викладача;

- в цілому виявляє знання основного навчального матеріалу, що розглядається, але під час відповіді допускає помилки і усвідомлює їх тільки після вказівки викладача;
- відповіді на запитання дає не одразу, а тільки після деякого напруження пам'яті, при чому відповіді нечіткі;
- не в змозі без допомоги викладача вивести співвідношення з іншими проблемами дисципліни, що вивчається;

2 бали ставиться за наступних умов:

- допускає суттєві помилки або зовсім пропускає матеріал і частково виправляє ці помилки тільки після вказівки викладача;
- студент виявляє незнання значної частини навчального матеріалу, нелогічно і невпевнено його викладає, у відповіді мають місце заминки і перерви, не може пояснити проблему, хоча і розуміє її;
- викладає матеріал не достатньо зв'язно і послідовно.

1 бал ставиться за наступних умов:

- студент припускається грубих помилок при викладі матеріалу і не виправляє ці помилки навіть при вказівці на них викладача;
- виявляє нерозуміння навчального матеріалу і як наслідок цього – повна відсутність навичок як в аналізі явищ, так і у подальшому виконанні практичних завдань.

10. Рекомендована література

Основна література

Правові акти:

1. Конституція України від 28.06.1996. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Акт проголошення незалежності України від 24.08.1991. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12>.
3. Декларація прав національностей України від 01.11.1991. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1771-12>.
4. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12>.
5. Конституція Автономної Республіки Крим від 21.10.1998, затв. Законом України від 23.12.1998. № 350-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/350-14>.
6. Вибірчий кодекс України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>
7. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 08.07.2011 № 3671-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>.
8. Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим: Закон України від 10.02.1998 № 90/98-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/90/98-вр>.
9. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 № 1798-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1798-19>.
10. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 03.02.2015 № 141-VIII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/141-19>.
11. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>.
12. Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 № 2235-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>.
13. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.

14. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні: Закон України від 16.11.1992 № 2782-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2782-12>.
15. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>.
16. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019 № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>.
17. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII (в ред. Закону від 13.01.2011 № 2938-VI). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
18. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 № 794-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/794-18>.
19. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 04.04.1995 № 116/95-ВР (в ред. Закону України від 22.12.2005 № 3277-IV). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/116/95-вр>.
20. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>.
21. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>.
22. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 № 586-XIV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/586-14>.
23. Про молодіжні та дитячі громадські організації: Закон України від 01.12.1998 № 281-XIV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/281-14>.
24. Про національні меншини в Україні: Закон України від 25.06.1992 № 2494-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2494-12>.
25. Про органи самоорганізації населення: Закон України від 11.07.2001 № 2625-III. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2625-14>.
26. Про політичні партії в Україні: Закон України від 05.04.2001 № 2365-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>.
27. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 № 3773-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>.
28. Про Раду міністрів Автономної Республіки Крим: Закон України від 16.06.2011 № 3530-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3530-17>.
29. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 05.03.1998 № 183/98-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/183/98-вр>.
30. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23.04.1991 № 987-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/987-12>.
31. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 07.06.2001 № 2493-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2493-14>.
32. Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17.06.2014 № 1508-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>.
33. Про статус депутатів місцевих рад: Закон України від 11.07.2002 № 93-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/93-15>.
34. Про столицю України – місто-герой Київ: Закон України від 15.01.1999 № 401-XIV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/401-14>.
35. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та

територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04. 2014 № 333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p.vid.15.03.2016-1-pp/2016>. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-16>.

36. Європейська хартія місцевого самоврядування: офіц. пер. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text

37. Статут територіальної громади міста Харкова від 4 липня 2007 року. URL: <http://www.city.kharkov.ua/uk/article/statut-teritorialnoyi-gromadi-mista-harkova-49.html>

38. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини п'ятої статті 6, частини першої статті 11, частини четвертої статті 16, пунктів 3, 5, 6, 9, 10, 16 частини першої статті 26, частин третьої і четвертої статті 41, частини шостої статті 42, статей 51, 52, 53, 54, частини четвертої статті 61, частини першої статті 62, частин першої, шостої, сьомої статті 63, частин четвертої, п'ятої, шостої статті 78, частин третьої, п'ятої, сьомої статті 79, абзацу третього пункту 2 розділу V "Прикінцеві та перехідні положення" Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" (справа про місцеве самоврядування) від 9 лютого 2000 року № 1-рп/2000. <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/74-systema-miscevogo-samovryaduvannya>

39. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України та конституційним поданням 56 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частин першої, другої, третьої, четвертої статті 118, частини третьої статті 133, частин першої, другої, третьої статті 140, частини другої статті 141 Конституції України, статті 23, пункту 3 частини першої статті 30 Закону України "Про державну службу", статей 12, 79 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні", статей 10, 13, 16, пункту 2 розділу VII "Прикінцеві положення" Закону України "Про столицю України – місто-герой Київ", статей 8, 10 Закону України "Про місцеві державні адміністрації", статті 18 Закону України "Про службу в органах місцевого самоврядування" (справа про особливості здійснення виконавчої влади та місцевого самоврядування у місті Києві) від 25 грудня 2003 року № 21-рп/2003. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/7-misceve-samovryaduvannya>

40. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням 61 народного депутата України про офіційне тлумачення положень пункту 10 частини першої статті 106, частин першої, другої, четвертої статті 118, частини третьої статті 133, частини другої статті 140 Конституції України, частини четвертої статті 1, частини другої статті 8, частини четвертої статті 9 Закону України "Про місцеві державні адміністрації", пункту 2 розділу VII "Прикінцеві положення" Закону України "Про столицю України – місто-герой Київ" (справа про особливості здійснення виконавчої влади та місцевого самоврядування в районах міста Києва) від 13 жовтня 2005 року № 9-рп/2005. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/72-zasady-miscevogo-samovryaduvannya>

41. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Київської міської ради щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 141 Конституції України від 4 червня 2009 року № 13-рп/2009. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/73-vybory-do-organiv-miscevogo-samovryaduvannya>

42. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України „Про визнання такою, що втратила чинність, Постанови Верховної Ради України „Про призначення позачергових виборів депутатів Тернопільської обласної ради“ від 10 червня 2009 року № 14-рп/2009. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/73-vybory-do-organiv-miscevogo-samovryaduvannya>

43. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 48 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 136, частини третьої статті 141 Конституції України, абзацу першого частини другої статті 14 Закону України „Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів“ від 29 травня 2013 року № 2-рп/2013. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/73-vybory-do-organiv-miscevogo-samovryaduvannya>

44. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 49 народних депутатів України і виконавчого комітету Вінницької міської ради щодо офіційного тлумачення положень статей 38, 78 Конституції України, статей 1, 10, 12, частини другої статті 49 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" (справа про сумісництво посад народного депутата України і міського голови) від 6 липня 1999 року № 7-рп/1999. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/75-status-organiv-miscevogo-samovryaduvannya>

45. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 28 Закону України "Про статус депутатів місцевих рад народних депутатів" (справа про охорону трудових прав депутатів місцевих рад) від 26 березня 2002 року № 6-рп/2002. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/76-povnovazhennya-organiv-miscevogo-samovryaduvannya>

46. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Харківської міської ради щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 19, статті 144 Конституції України, статті 25, частини чотирнадцятої статті 46, частин першої, десятої статті 59 Закону України „Про місцеве самоврядування в Україні“ (справа про скасування актів органів місцевого самоврядування) від 16 квітня 2009 року № 7-рп/2009. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/76-povnovazhennya-organiv-miscevogo-samovryaduvannya>

Підручники, навчальні посібники:

1. Батанов О.В. Муніципальне право України: підручник. Відповідальний редактор М. О. Баймуратов. Х.: «Одіссей», 2008. 528 с.
2. Батанов О.В., Кампо В.М. Муніципальне право зарубіжних країн : навч. посіб.: в 3 ч. За заг. ред. проф. П. Ф. Мартиненка. К.: Знання України, 2006. ч.1. 2006. 148 с.
3. Батанов О. В. Муніципальна влада в Україні: конституційно-правові проблеми організації та функціонування : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.02. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2011. 478 с.
4. Батанов О. В. Муніципальна влада в Україні: проблеми теорії та практики : монографія; відп. ред. М. О. Баймуратов. Київ : Вид-во «Юридична думка», 2010. 656 с.

5. Батанов О. В. Сучасний муніципалізм в Україні у контексті інституціоналізації муніципально-правового статусу особи. Науковий вісник Академії муніципального управління України : зб. наук. праць. Серія: «Право». 2012. Вип. 2. С. 104–113.
6. Батанов О. В. Територіальна громада – основа місцевого самоврядування в Україні : монографія. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. 260 с.
7. Біленчук П.Д., Кравченко В.В., Підмогильний М.В. Місцеве самоврядування в Україні (муніципальне право): навч. посібник. К., 2000, 304 с. Муніципальне право України : навч. посібник. 2-е вид., перероб. та доп. Ужгород : Ліра, 2008. 440 с.
8. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні: підручник. І.І. Бодрова, С.В. Болдирев, В.О. Величко та ін.; за ред.. С. Г.Серьогіної. 2-ге вид. переробл. та доповн. Х.: Право, 2011. 360 с.
9. Любченко П. М. Муніципальне право України: підручник .Х. : Право, 2019. 512 с.
10. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України / Бориславська О. М., Заверуха І. Б., Захарченко Е. М., та ін. Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO». Київ : Софія, 2012. 128 с.
11. Грובה В. П. Система місцевого самоврядування в Україні: проблеми теорії і практики : автореф. дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.02. Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2013. 40 с.
12. Журавський В.С., Серьогін В.О., Ярмиш О.Н. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні: підручник. К.: Ін Юре, 2003. 672 с.
13. Закон «Про місцеве самоврядування в Україні»: науково–практичний коментар. Ред. кол.: В.Ф.Опришко (голова), М.Ф.Верменчук, В.В.Медведчук та ін. К.: Ін-т зак-ства Верх. Ради України, 1999.
14. Калиновський Б. В. Місцева публічна влада в Україні: конституційно-правові засади функціонування та розвитку. дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.02. Національна академія внутрішніх справ. 2017. 487 с.
15. Камінська Н.В. Місцеве самоврядування: теоретико – історичний і порівняльно – правовий аналіз: навч. посіб. К., 2010. 232 с.
16. Кампо В.М. Місцеве самоврядування в Україні. К.: Ін Юре, 1997. 56 с.
17. Конституція України. Науково-практичний коментар.редкол.: Нац. акад.. прав. наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Х.: Право, 2011. 1128 с.
18. Колодій А.М., Олійник А.Ю. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні: підручник. за ред.. Я.Ю.Кондратьєва. К.: Юрінком Інтер, 2003. 504 с.
19. Копиленко О. Л. Місцеве самоврядування в УНР: досвід і проблеми. Місцеве і регіональне самоврядування України. 1992. Вип. 2. С. 34–40.
20. Кравченко В.В., Пітцик М.В. Муніципальне право України: навч. посібник. К.: Атіка, 2003. 672 с.
21. Куйбіда В. С. Конституційно-правові основи самоврядування в містах обласного значення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2001. 20 с.
22. Куйбіда В.С. Місцеве самоврядування України в контексті розвитку місцевої демократії. Хмельницький : ХУУП, 2008. 467 с.
23. Куйбіда В.С. Принципи і методи діяльності органів місцевого самоврядування : монографія. Київ : МАУП, 2004. 432 с.
24. Куйбіда В. С. Система місцевого самоврядування України / В. Куйбіда, В. Чушенко. Вісник Української академії державного управління при Президентові України. Київ : Вид-во УАДУ, 1998. № 2. С. 186–194.
25. Любченко П.М. Муніципальне право України : навч. посіб. НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування. Х. : ФІНН, 2012. 496 с.

26. Місцеве самоврядування в Україні в умовах становлення правової держави: Монографія. за редакцією Ю.М.Тодики і В.А.Шумілкина. Х.: ТОВ «Одісей», 2004. 392 с.
27. Муніципальне право України: підручник.. За ред. В. Ф. Погорілка, О. Ф. Фрицького. - К.: Юрінком Інтер, 2006. 592 с.
28. Муніципальне право України: підручник. За ред. В.Ф. Погорілка, О.Ф. Фрицького. К.: Юрінком Інтер. 2006.
29. Муніципальне право України: підручник. За ред. Баймуратова М.О. 2-ге вид. доп. К.: Правова єдність, 2009. 720 с.
30. Панейко Ю. Теоретичні основи самоврядування. Мюнхен : Українська Вільна Академія наук, 1963. 194 с.
31. Проблеми функціонування місцевих рад та їх виконавчих органів: монографія. за ред. Ю.М. Тодики. Х.: Право, 2009. 540 с.
32. Ткачук А. Ф. Місцеве самоврядування та децентралізація : практ. Посібник. Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO». Київ : ТОВ «Софія», 2012. 120 с.
33. Токвіль А. де. Про демократію в Америці. Київ : Всесвіт, 1999. 590 с.
34. Трачук П.А. Місцеве самоврядування в Україні у контексті конституційних і демократичних реформ: монографія. Ужгород, 2006. 576 с.
35. Участь громадян у здійсненні місцевого самоврядування: навч. посібник. За ред.. В. В.Кравченка. К.: Атіка, 2004.

Допоміжна література:

1. Баймуратов М. О. Публічна самоврядна (муніципальна) влада в Україні: методологічні підходи до визначення основних ознак. Публічне право. 2011. № 2. С. 4–11.
2. Баймуратов М. О. Феноменологія муніципальних прав людини. Місцеве самоврядування та регіональний розвиток в Україні. 2013. № 1. С. 52–56.
3. Батанов О. В. Глобалізація доктрини місцевого самоврядування та муніципального права у сучасному світі. Децентралізація в унітарних державах: міжнародні стандарти та європейський досвід : матеріали Круглого столу, Київ, 05 березня 2015 р. – Київ : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2015. С. 166–180. (Децентралізація в Україні: законодавчі новації та суспільні сподівання).
4. Батанов О. В. Питання місцевого значення – основний об’єкт муніципальної діяльності територіальних громад. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2004. № 7. С. 35–47.
5. Батанов О. В. Сучасний муніципалізм в Україні у контексті інституціоналізації муніципально-правового статусу особи. Науковий вісник Академії муніципального управління України : зб. наук. праць. Серія: «Право». 2012. Вип. 2. С. 104–113.
6. Батанов О. В. Сучасні законопроектні ініціативи в сфері муніципальної партисипативної демократії в Україні з позиції теорії муніципалізму / О. В. Батанов, В. В. Кравченко, Х. В. Приходько. Юридичний науковий електронний журнал. 2014. № 3. С. 15–23.
7. Батанов О. В. Територіальна громада – основа місцевого самоврядування в Україні : монографія. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. 260 с.
8. Бондаренко В. Д. Тенденції розвитку органів самоорганізації населення в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.04. Нац. акад. держ. управління при Президентові України. Київ, 2009. 20 с.
9. Борденюк В. І. Муніципальна реформа: що, як і задля чого. Віче. 1998. № 7. С. 63–79.
10. Борденюк В. І. Співвідношення місцевого самоврядування та державного управління: конституційно-правові аспекти : автореф. дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.02. Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ, 2009. 32 с.
11. Ващенко А.М. Теоретико-правові аспекти співвідношення правотворчої діяльності органів і посадових осіб держави і місцевого самоврядування в Україні: дис... канд. юрид. Наук: 12.00.01. КНУ ім. Тараса Шевченка. 2019. 277 с.

12. Воронов М.М., Воронова І.В. Проблемні питання муніципального статутного процесу. Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія «Право». № 945. 2011. С.93-98.
13. Воронов М.М. Теоретичні і практичні аспекти удосконалення інституту відкликання депутата місцевої ради. Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія «Право». № 1000. 2012. С.90-94.
14. Воронов М.М. Принципи гласності, відкритості та прозорості на муніципальному рівні: теоретичний аспект та втілення в законодавстві України. Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія «Право». № 1151. 2015. С. 46-51.
15. Воронов М.М. Інститут старости у системі муніципального права України. Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія «Право». Випуск 23. 2017. С. 50-53.
16. Воронов М.М. Роль Віктора Мусіяки у процесі розбудови системи місцевого самоврядування в Україні. Конституція і конституційні зміни в Україні: збірник, присвячений пам'яті Віктора Мусіяки / Центр Разумкова; відп. ред. А. Рачок, Ю. Якименко; упоряд. П. Стецюк. Київ: Заповіт, 2020. С.239-247.
17. Воронов М.М. Актуальні питання правового регулювання інституту старости в Україні: теорія та практика. Аналітично-порівняльне правознавство – електронне наукове фахове видання юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет». № 2, 2021. С.14-21.
18. Ворона П. В. Досвід формування та роботи місцевої влади Бельгії (уроки для України). Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. праць. 2010. № 1. URL : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/apdu/2010>
19. Ворона П. В. Пріоритети та пропозиції щодо реформи місцевого самоврядування в Україні. Державне будівництво. 2009. № 1. URL : <http://nbuv.gov.ua>
20. Гошко Т. Д. Магдебурзьке право Центрально-Східної Європи XIII–XVIII ст. в українській та польській історіографії : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06. Ін-т української археології та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. Львів, 1999. 19 с
21. Казакова Л.О. Конституційне право на місцеве самоврядування серед інших прав та свобод людини і громадянина в Україні. дис. ... канд юрид. наук : 12.00.02. ДВНЗ «Ужгородський національний університет». 2018. 220 с.
22. Калиновський Б. В. Місцева публічна влада в Україні: конституційно-правові засади функціонування та розвитку. дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.02. Національна академія внутрішніх справ. 2017. 487 с.
23. Калиновський Б. В. Реформування моделі місцевої публічної влади в розрізі сучасної конституційної реформи в Україні. Науковий вісник Академії муніципального управління : зб. наук. праць. Серія: «Право». 2012. Вип. 2. С. 142–150.
24. Кампо В. М. Політичні моделі розвитку місцевого самоврядування в Україні: історія, проблеми, перспективи. Правова держава : Щорічник наук. праць. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. Вип. 14. С. 561–565.
25. Ковач Я. В. Локальні нормативно-правові акти місцевого самоврядування: поняття, особливості, проблеми правового регулювання: дис. ... канд юрид. наук : 12.00.01. Науково-дослідний інститут державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України. – Харків, 2018. 188 с.
26. Крусян А.Р. Взаємодія місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Одеська державна юридична академія. Одеса, 1999. 19 с.
27. Куйбіда В. С. Конституційно-правові основи самоврядування в містах обласного значення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2001. 20 с.

28. Любченко П.М. Компетенція місцевого самоврядування: організаційно-правові питання реалізації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 1998. 17 с.
29. Любченко П.М. Місцеве самоврядування в системі інститутів громадського суспільства: конституційно-правовий аспект : автореф. дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.02. Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2008. 40 с.
30. Любченко П. М. Функції місцевого самоврядування: проблеми теоретичного й нормативного визначення. Проблеми законності : Республіканський міжвідомчий науковий збірник. 2003. Вип. 64. С. 12–22.
31. Лазор О.Д. Основи місцевого самоврядування: навч. посіб. К., 2003. 432 с.
32. Маринів А. В. Системно-структурна організація місцевого самоврядування у Французькій Республіці. : дис... канд. юрид. наук.12.00.02. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2018. 199 с.
33. Марцеляк О. В. Інститут місцевого омбудсмена: світові моделі. Часопис Київського університету права. 2002. № 4. С. 84–87.
34. Марцеляк О. В. Інститут омбудсмена: теорія і практика. Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутрішніх справ, 2004. 450 с.
35. Мішина Н. В. Органи самоорганізації населення: порівняльно-правове дослідження : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.02. Одеська національна юридична академія. Одеса, 2010. 539 с.
36. Наумова К.І. Правові акти органів і посадових осіб місцевого самоврядування в системі джерел муніципального права в Україні: дис... канд. юрид. наук.12.00.02. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2017. 192 с.
37. Новак А.О. Конституційно-правове регулювання здійснення органами місцевого самоврядування делегованих повноважень органів виконавчої влади в Україні. дис... канд. юрид. наук.12.00.02. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2017. 195 с.
38. Орловський О. С. Правовий статус органів самоорганізації населення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Одеська національна юридична академія. Одеса, 2004. 20 с.
39. Остапенко О. Г. Правовий статус та організація діяльності органів самоорганізації населення в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2008. 20 с.
40. Падалко Г. В. Служба в органах місцевого самоврядування в Україні: проблеми теорії та практики : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.02. Національна юридична академія ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2013. 485 с.
41. Падалко Г. В. Функції держави у сфері місцевого самоврядування в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ, 2007. 20 с.
42. Савчин М. В. Децентралізація влади та права людини і основоположні свободи. Децентралізація в Україні: законодавчі новації та суспільні сподівання. Київ : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2015. С. 310–322.
43. Серьогіна С. Напрями вдосконалення конституційного регулювання системно-структурної організації місцевого самоврядування в Україні. Конституційна Асамблея: політико-правові аспекти діяльності : Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів. 2012. № 8. С. 19–20.
44. Сліденко І. Д. Децентралізація: міжнародний досвід (нормативний аспект). Децентралізація в унітарних державах: міжнародні стандарти та європейський досвід : матеріали Круглого столу, Київ, 05 березня 2015 р. Київ : Ін-т законодавства Верховної

- Ради України, 2015. С. 219–227. (Децентралізація в Україні: законодавчі новації та суспільні сподівання).
45. Ткачук А. Ф. Місцеве самоврядування та децентралізація : практ. Посібник. Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO». Київ : ТОВ «Софія», 2012. 120 с.
46. Федоренко В. Л. Реформування конституційних основ адміністративно-територіального устрою та місцевого самоврядування: досвід Польщі для України. Децентралізація в унітарних державах: міжнародні стандарти та європейський досвід : матеріали Круглого столу, Київ, 05 березня 2015 р. Київ : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2015. С. 239–251. (Децентралізація в Україні: законодавчі новації та суспільні сподівання).
47. Чернеженко О.М. Конституційні основи місцевого самоврядування в державах-учасниках Європейського Союзу і в Україні: дис... докт. юрид. наук. 12.00.02. Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2019. 496 с.
48. Чиркін А. С. Конституційні засади організації місцевого самоврядування в Польщі, Угорщині, Чехії : дис... канд. юрид. наук. 12.00.02. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2017. 193 с.
49. Чорнопиский П. Б. Децентралізація влади в Україні: конституційно-правовий аспект: дис... канд. юрид. наук. 12.00.02. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків, 2018. 197 с.

11. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – <http://portal.rada.gov.ua/>
 2. Офіційне інтернет-представництво Президента України. – <http://www.president.gov.ua/>
 3. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. – <http://www.kmu.gov.ua/>
 4. Офіційний веб-портал органів судової влади України. – <http://court.gov.ua/>
 5. Офіційний веб-сайт Конституційного Суду України. – <http://www.ccu.gov.ua/>
 6. Офіційний веб-сайт Верховного Суду України. – <http://www.scourt.gov.ua/>
 7. Офіційний веб-сайт Генеральної прокуратури України. – <http://www.gp.gov.ua/>
 8. Офіційний веб-сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. – <http://www.ombudsman.kiev.ua/>
 9. Офіційний веб-сервер Центральної виборчої комісії. – <http://www.cvk.gov.ua/>
- Офіційний веб-сайт Української асоціації районних та обласних рад. – <http://uaror.org.ua/>